

загарбану ворогом, у них палахкотить жагуча ненависть до фашистів, гнів і презирство до зрадників, боягузів, слабодухих. В. Бондар звертався до всього народу, говорив від його імені, створював образи, в яких ніби матеріалізовано весь народ, його дух.

У творчості В. Бондаря контрастніше вирізняються постаті сильних, незламних борців, що все ж підтримували, хай і не так залитий ріками крові, слабкий вогник підпільної партійної роботи. І хоч розкриваються вони здебільшого якоюсь однією гранню свого характеру, без поглибленого аналізу внутрішньої еволюції образів, все ж твори письменника залишають враження одвертої розповіді про події, до яких досі наша проза майже не зверталася [5, с. 116].

Однією з найважливіших у воєнній прозі В. Бондаря завжди була проблема героїчного характеру, морального становлення особистості. Адже в центрі важких випробувань воєнного часу стоїть особистість, яка бере на себе всю повноту відповідальності, здатна не відступити перед найнесподіванішими перелонами. Героїчне все частіше пов'язується у творчості В. Бондаря з морально-психологічним началом, з проблемою ідеалу, відповідності мети та засобів її досягнення. Вибір у такій ситуації, стає критерієм оцінки духовної сутності людини.

У повістях "Все-правда", "Листя летить проти вітру", "Рідні пороги", романі "Зорі гаснуть на світанку" В. Бондар показав героїзм, мужність і непохитність воїнів. Війна убивала й калічила, руйнувала особисте щастя, сім'ї, забирала рідних і близьких. Але вона була неспроможна їх поневолити, знівечити духовно. Війна – це випробування духовної та громадянської сили зрілості, юності, дитинства, яке показало, що наші воїни сміливі й безстрашні, вони не збідніли душею у жорстоких боях, не зчерствіли серцем, а навпаки, зміцніли та загартувалися.

Основною гранню авторського бачення і сприйняття світу, його практичного вияву естетичної теорії відображення дійсності є художня правда. В. Бондар розглядав правду як головну життєтворчу силу, котра завжди приводить до глибокого розуміння сутності світу і дає осягнути самоцінність свого життя. У творчості В. Бондаря наголошується на загальнолюдських духовних цінностях, неперехідне значення яких було лише підтверджене воєнним досвідом. Доброта і людяність, любов і співчуття, залюбленість у життя пронесені скрізь страшні випробування, протистояли розгулу зла і насильства.

Юність В. Бондаря обпалена війною. Він був свідком гірких жіночих сліз над "похоронками", разом із ровесниками ніс на своїх плечах тягар повоєнної руйни. Та всі життєві труднощі загартували характер поета, привчили його до протистояння і боротьби. Розумний, самостійний у висновках, Василь Бондар не піддавався впливу офіційної пропаганди, не славословив досягнень влади, а уважно придивлявся до життя простих людей. Він не вишукував недоліків, а боровся з безправністю, приниженням народу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агєєва В. Пам'ять подвигу. Українська воєнна проза 60–80-х рр. / В. Агєєва. – К. : Наукова думка, 1989. – 272 с.
2. Брюгген В. Багаті небом і землею / В. Брюгген // Прапор. – 1963. – № 1. – С. 60 – 61.
3. Брюгген В. Становлення прозаїка / В. Брюгген // Прапор. – 1988. – № 7. – С. 21 – 23.
4. Жулинський М. Людина та її справа. Герой сучасності – головний герой літератури / М. Жулинський // Радянське літературознавство. – 1975. – № 6. – С. 13 – 25.
5. Черченко Н. Позитивний герой – вимога часу / Н. Черченко // Прапор. – 1983. – № 11. – С. 114 – 120.

Шарова Т.М., Тверітінова А.С.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

БІОГРАФІСТИКА В. БОНДАРЯ: ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТИВНОГО ТА ОБ'ЄКТИВНОГО В ТВОРАХ МИТЦЯ

Біографічна проза, як один із найдавніших літературних жанрів, у теоретичному плані осмислена недостатньо. Наразі суттєвою прогалиною є неувага дослідників до співвідношення об'єктивного й суб'єктивного начал у жанрі біографії. Поява в українському літературознавстві

значної кількості праць з біографістики та проблема об'єктивного й суб'єктивного в біографічних творах, за якою, по суті, стоять суб'єкт і об'єкт історії, ще й досі не знайшла ґрунтовного висвітлення.

Справжньому письменникові завжди притаманне чуття часу. Змальовуючи життя народу у вирішальні періоди його історії, він творить художню біографію часу [4, с. 82]. В українській літературі багато письменників працювали в жанрі біографістики. Вагоме місце належить В. Бондарю, який намагався подати у поетичних та прозових творах цілісну картину свого життя різних часів.

В. Брюгген зазначає, що творчість українського письменника В. Бондаря досліджувалася багатьма критиками, які по-своєму розуміли спадщину письменника. Це такі дослідники як: І. Муратов, Є. Сверстюк, Б. Котляров, М. Равлюк, Г. Гельфандбейн, З. Голубева та інші [3, с. 87]. Серед літературних студій, що торкаються творчості поета, можна назвати праці Г. Сивоконя, М. Ільницького, М. Жулинського, В. Дончика, В. Дяченка, Г. Штонь та ін. Але ці дослідження не є вичерпними: літературознавці багато зверталися до аналізу феномена шістдесятництва, розглядаючи елементи біографізму у їх творчості, однак постать В. Бондаря залишається маловивченою.

Значним здобутком для історії української літератури є книжки В. Бондаря харківського видавництва "Прапор", Української видавничої групи: повість "Все-правда. Листя летить проти вітру", "Лебеді летять на південь", роман "Зорі гаснуть на світанку", "Зоре моя непогасна", ліричні поезії "Маки на дроту".

Цілісність прозових та поетичних творів В. Бондаря ("Все-правда", "Листя летить проти вітру", "Рідні пороги", "Зорі гаснуть на світанку", "Аж доки сонце світить у зеніті", зб. "Маки на дроту" та ін.) визначається перш за все використанням біографічних елементів. Тому, для кращого розуміння цих творів, можна виокремити такі елементи біографізму у творчій спадщині В. Бондаря: використання життєвих ситуацій, фактів з життя; відображення подій Великої вітчизняної війни та безпосередньої участі в ній.

Серед героїв творів В. Бондаря зустрічаємо різноманітні, неповторні людські індивідуальності, яким властива спільна риса – відданість, героїчність, готовність на подвиг в ім'я народу, в ім'я торжества його ідеалів. Народний характер у постійному збагаченні новими наповненнями, рисами і якостями, героїчність особи, органічніше поєднуються з простою, життєвою невимушеністю проявів почуттів і дій, з тим, що є характерною особливістю народного, художнього світосприймання.

Наголошуючи на цій тенденції, Ю. Барабаш поєднує у творах В. Бондаря героїчне як естетичну категорію з поняттям народності, обґрунтовуючи тезу про народність естетичного ідеалу митця як головного критерію народності його творчості взагалі. А це закономірно приводить до висновку про нерозривність таких категорій, як партійність, народність, реалізм тощо [2, с. 148].

Концепція позитивного героя найповніше виражає динаміку суспільного прогресу у його людському вияві. Позитивний герой у творах письменника найповніше втілює суспільну концепцію людини, яка утверджує через характер героя естетичний ідеал художника, гуманістичну концепцію людини. Позитивний герой, тобто цільний, достовірний людський характер, постає в художніх творах В. Бондаря не як ідеальна схема завершеного на даному етапі образу типового героя сучасності, а як вираження в системі художніх образів реального змісту і тенденції суспільного буття і суспільної свідомості. Цим обумовлено властиве для творів письменника поглиблення аналізу соціально-моральних обставин, які формують характер героя. До реально-людського вираження таких обставин шлях пролягає через дослідження внутрішнього світу людини, її душі, і як наслідок – дії. У своїх творах В. Бондар досліджує першопричини тих чи інших вчинків героїв, активно вводить такі засоби художнього розкриття змісту їх мислення і дій, як сповідальність, внутрішній монолог, різноманітні рефлексії, сумніви і вивір'яння.

Твори В. Бондаря переконують, що для повнокровного художнього змісту потрібна форма самого життя, необхідне розкриття всіх віддалених від центральних проблем аспектів способу життя, моральних норм і духовних інтересів конкретної людини в конкретному світі, всього того, що неможливо перекласти на мову абстрактних понять і що розкривається в своєрідних, глибоко індивідуалізованих характерах, в авторській концепції людини, в образі позитивного героя тощо.

У воєнній прозі В. Бондаря загострюється інтерес до загальнолюдських цінностей гуманізму – добра, справедливості, совісті, товаришкості, до випробування моральних основ особистості тощо. Посилилося прагнення осмислити людину у всій сукупності її зв'язків зі світом, побачити її долю у

спільній біді та боротьбі. Відзначимо, зокрема, посилення у творчості письменника уваги до проблеми ціннісних орієнтацій, критеріїв, що визначають поведінку персонажів. Саме внутрішня вимогливість, сформована всім попереднім життєвим досвідом, прагнення звиряти свої вчинки найвищими естетичними мірками визначають життєву позицію головних героїв В. Бондаря.

У творчості В. Бондаря посилюється наголос на загальнолюдських духовних цінностях, неперехідна значимість яких була лише підтверджена воєнним досвідом. Доброта і людяність, любов і співчуття, пронесена скрізь страшні випробування, залюбленість у життя, у всебагатство його проявів протистояли розгулу зла і насильства [1, с. 144].

Значна увага у автобіографічних творах В. Бондаря про війну приділяється художньому дослідженню категорій героїчного і трагічного, їх діалектичних взаємозв'язків. Постановка цієї проблеми як в плані теоретичному, так і в художній практиці має важливе значення. Ствердження безвиїдну відчуженість і трагічність долі людини на війні, її приреченість часом і шукає письменник передумови героїчного в підсвідомості, в безрозсудності і відчаї. А з іншого боку, як найважливіший чинник героїчного підкреслюється в героєві ненависть. Осмислення нашою літературою небаченої жорстокості і трагізму боротьби з фашизмом вимагає глибшого проникнення в сутність героїчного, його взаємозв'язків з трагічним.

Подвиг багатьох героїв В. Бондаря полягає у тому, що вони не вмерли, змогли витримати, вижити, відстояти свою людську гідність в незчисленних колах концтабірного пекла. У центрі творів письменника ставиться активна особистість, вільна до кінця розпорядитися своїм життям, здатна трагізму ситуації протиставити силу духу, здійснити свідомий вибір між суперечливими почуттями, між чуттям і розумом, любов'ю до життя і необхідністю самопожертви. Таке трактування критеріїв моральної цінності подвигу бачимо в багатьох творах В. Бондаря ("Листя летить проти вітру", "Рідні пороги", "В краю Дахау", "Аж доки сонце світить у зеніті", поетична збірка "Маки на дроту" тощо).

Найвиразніші наймасштабніші характери, представлені воєнною прозою В. Бондаря – образи тих, хто і в мирні дні лишається цілеспрямованим борцем, людиною активної дії, – покликані засвідчити, що війна не озлобила, не спустошила, не зробила його втраченим для життя (повість "Рідні пороги"). На матеріалі війни, подій небаченої трагедійної сили, в яких проявлялися найглибинніші пласти людської душі – доступні їй духовні злети, висоти подвигу, але й межі її можливостей, безодні жорстокості, звиродніння, – В. Бондар ставить, по-новому одвічні проблеми добра і зла, любові і ненависті, свободи і необхідності, права індивідуального вибору й історичної відповідальності ("Все-права", "Листя летить проти вітру", "Рідні пороги", "Маки на дроту" та ін.).

Як правило, у творах В. Бондаря психологічний аналіз досягається різноманітними засобами і зводиться до аналізу почуттів, думок, переживань персонажа і автора. Він здійснюється у формі прямих авторських роздумів або у формі самоаналізу персонажів, або опосередкованим шляхом – відображенням їх вчинків, жестів. У більшості випадків письменник простежує психологічно своїх персонажів, ззовні відтворює ті вчинки, розмови й репліки людей, в яких психологія цих особистостей розкривається найбільш повно і виразно. У боротьбі за вирішення загальнолюдських питань людина повинна вступати в сутичку з сильними й безмежно жорстокими обставинами життя, проте обставини виявляються набагато сильнішими за людину.

Цінною рисою прозової творчості В. Бондаря видається вміння письменника малювати живу натуру – захоплено, рельєфно, соковито з точними й вагомими подробицями. Ця риса повною мірою виявилась у збірці оповідань В. Бондаря "Лебеді летять на південь". Через відображення процесу формування героя в переломних ситуаціях, у пошуках конкретних шляхів боротьби викриваються й індивідуальні особливості психологічного аналізу письменника. У повісті В. Бондаря "Листя летить проти вітру" головний герой Андрій Швець показаний в основному в дії, а в філософсько-поетичних роздумах його конденсуються характерні, визначені часом риси народного світосприймання. Особливо важливі події внутрішнього життя героя розриваються через авторську оповідь, часто у ліричній тональності.

Твори В. Бондаря, присвячені Великій Вітчизняній війні, мають особливу притягальну силу, адже війна стала переломним моментом в житті народу. Морально-етичні проблеми з максимальною гостротою проявлені в напруженій воєнній обстановці, в момент вибору, перед яким поставав кожен зокрема і цілий народ, не втрачають своєї значимості і в мирному житті. Ми й звертаємось до

героїчного минулого, прагнучи глибше зрозуміти сучасні конфлікти, досягнути силу людського духу, його можливості [1, с. 14-15].

Віднайдена В. Бондарем форма творів на кожному етапі творчого розвитку митця повнилася подихом живого життя, живих роздумів і почуттів. Маючи великий професійний досвід, В. Бондар ніколи не використовує його для вільного й легкого "конструювання поезії". Реальні конфлікти епохи, багатство історії, зміни в психології і побуті постійно давали нове наповнення творчості поета. В. Бондар завжди був у русі, його художня думка, нерідко підносячись до значних символів, ніколи не переходила у сферу абстракції. Цілком певні історичні, воєнні й побутові реалії легко проглядаються в найскладніших поемах, а його невтомність у пошуку й грануванні слова викликає повагу. Образи В. Бондаря не затуманюються строкато та метафорично, а найчастіше народжуються з оголення природної художньої основи мови, точного використання її фразеологічного багатства, згустків народної мудрості, закріплених в образному слові.

Глибина проникнення у внутрішній світ головних героїв В. Бондаря, майстерність психологічного аналізу, багатство, своєрідність засобів і прийомів – особливості творів митця. Дослідження найтонших нюансів поведінки, мотивів тих чи інших вчинків, опис самого прояву складних, драматичних душевних процесів, реакцій і точність відображення їх зовнішніх виявів поєднуються (повісті "Все-правда", "Листя летить проти вітру", "Рідні пороги" тощо) з масштабним і реалістично конкретним описом концтаборів та існування у ньому людей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агєєва В. Пам'ять подвигу. Українська воєнна проза 60-80-х рр. / Віра Агєєва. – К. : Наукова думка, 1989. – 272 с.
2. Барабаш Ю. О народности / Юрий Барабаш. – М. : Советский писатель, 1970. – 196 с.
3. Брюгген В. Добра воля дослідника / В. Брюгген // Прапор. – 1963. – № 8. – С. 84-91.
4. Гельфандбейн Г. Біографія часу /Г. Гельфандбейн // Прапор. - 1987. - № 2. - С. 82-85.